

GJJN110005012021 	 सत्यमेव जयते	રજુ તારીખ :	16	10	2021
		દાખલ તારીખ :	16	10	2021
		ફેસલ તારીખ :	15	05	2026
		સમયગાળો :	વર્ષ	માસ	દિવસ
			04	06	30
આંક : ૧૫૧.					

**ભેસાણા મહેરબાન જ્યુડીશીયલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ સાહેબની કોર્ટમાં,
મુ.ભેસાણા, જી.જુનાગઢ.**

-: નમુનો-અ :-

ફોજદારી કેસ નં.૪૧૫/૨૦૨૧.
ચુકાદાની તા.૧૫/૦૫/૨૦૨૬.

ગુન્હાની વિગત	
ગુન્હાની કલમ	ઘી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮, મુજબ.
પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નંબર	ખાનગી ફરિયાદ છે.
પોલીસ સ્ટેશન	
ફરિયાદી પક્ષ	સંજયભાઈ ભીખુભાઈ કાપડીયા, ઉ.વ.આ.૩૬, ઘંઘો-ખેતી, રહે.મુ.તડકા પીપળીયા, તા.ભેસાણા, જી.જુનાગઢ
ફરિયાદી તરફે વિ.વ.શ્રી :	વિ.વ.શ્રી પી.કે.જાદવ તથા એસ.આર.ડોડીયા.
આરોપી પક્ષ	નીતીનભાઈ ભગવાનભાઈ ગોઘાણી, ઉ.વ.આ.૨૯, ઘંઘો-વેપાર, રહે.મુ.૯૯ રાજ હંસ રો હાઉસ, મોટા વરાછા, તા.જી.સુરત.
આરોપી તરફે વિ.વ.શ્રી :	વિ.વ.શ્રી એસ.કે.વેકરીયા.

-: નમુનો-બ :-

ગુન્હાની તારીખ	--
પ્રથમ માહિતી અહેવાલની તારીખ	ખાનગી ફરિયાદ કરી છે.
ચાર્જશીટની તારીખ	--

તહોમતનામું/પ્લી ફરમાવ્યાની તારીખ	૧૫/૦૯/૨૦૨૨
પુરાવો શરૂ થયાની તારીખ	૦૫/૦૧/૨૦૨૩
ચુકાદો મુલતવી રાખ્યાની તારીખ	--
ચુકાદાની તારીખ	૧૫/૦૫/૨૦૨૬
સજા હુકમની તારીખ (લાગુ પડે તો)	--

-: આરોપીની વિગત :-

ક્રમ	આરોપીનું નામ	ઘરપકડ ની તારીખ	જામીન મુક્ત તારીખ	તહોમત	શું નિર્દોષ / દોષીત	કરવામાં આવેલ સજા	સુનાવણી દરમ્યાન અટકાયતનો સમયગાળો ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ- ૪૨૮ મુજબ
૧	નીતીનભાઈ ભગવાનભાઈ ગોઘાણી	--	--	દી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટની કલમ ૧૩૮		--	--

-: નમુનો-ક :-

:: સાહેદોનું લીસ્ટ ::

અ.ફરીયાદ પક્ષ તરફ સાહેદો :

ક્રમ	આંક	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
પી.૧	૦૬	સંજયભાઈ ભીખુભાઈ કાપડીયાનું પુરાવાનું સોગંદનામુ.	ફરિયાદી

:: દસ્તાવેજી પુરાવાનું લીસ્ટ ::

અ.ફરીયાદ પક્ષ તરફ રજૂ થયેલ દસ્તાવેજો

ક્રમ	આંક	વિગત
ડી.૧	૧૯	ફરીયાદીને આરોપીએ આપેલ ચેક નંબર''૦૦૦૦૨૯''ની અસલ.
ડી.૨	૨૦	ચેક નં.''૦૦૦૦૨૯'' નો રીટર્ન થયા અંગેનો મેમાની અસલ.
ડી.૩	૨૧	ચેક રીટર્ન થતા આરોપીને આપેલ ડીમાન્ડ નોટીસની અસલ.
ડી.૪	૨૨	આરોપીને આપેલ નોટીસ રજી.એડી.કર્યાની વિન્ડો સ્લીપની અસલ.
ડી.૫	૨૩	આરોપીને આપેલ નોટીસ રજી.એડી.થી બજી ગયેલ તેનું એકનોલેજમેન્ટ ની અસલ.
ડી.૬	૨૪	બેન્કમાં ચેક રજૂ કર્યાની કાઉન્ટર સ્લીપની અસલ.
ડી.૭	૧૩૮	ફરીયાદી તરફ લેખીત દલીલ.

બ.બચાવપક્ષ તરફ સાહેદો :

ક્રમ	આંક	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
પી.૧	૫૩	નિતીનભાઈ ભગવાનભાઈ ગોઘાણીનું પુરાવાનું સોગંદનામુ.	આરોપી
પી.૨	૯૬	ભૌતિકકુમાર બટુકભાઈ સોલંકીનું પુરાવાનું સોગંદનામુ.	સાહેદ

બ.બચાવ પક્ષ તરફ રજુ થયેલ દસ્તાવેજો

ક્રમ	આંક	વિગત
ડી.૧	૧૩૦	કિષ્નાબેન ગોરઘનભાઈ કાપડીયાએ ફરીયાદી વિરુદ્ધ ભેંસાણા પો.સ્ટે.માં આપેલ લેખિત ફરીયાદની ઝેરોક્ષ નકલ.
ડી.૨	૬૬	આરોપીએ ફરીયાદી વિરુદ્ધ અમરેલી પો.સ્ટે.માં આપેલ લેખિત ફરીયાદની અસલ રીસીવ નકલ.
ડી.૩	૬૭	આરોપીએ ફરીયાદી વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનરશ્રી સુરતનાઓને આપેલ લેખિત ફરીયાદની રસીદ.

- ચૂકા દો -

(૧). ફરીયાદીના કેસની ટુંકમાં હકીકત જોઈએ તો, ફરીયાદી તડકા પીપળીયા મુકામે રહે છે અને તેમના રફાળીયાવાળા પિત્રાઈ બહેન છે જે સુરત મુકામે રહે છે અને આરોપી તેના જાણીતા થતા હોય. તેમજ ફરીયાદીને તેની બહેને જણાવેલ કે, આરોપી અને ફરીયાદી એક જ્ઞાતિના હોય અને ફરીયાદીની બહેન આરોપીને વર્ષોથી ઓળખતા હોય. જેથી આરોપી અને ફરીયાદીના બેનને સારા સંબંધ બંધાયેલ હોય. આરોપી ફરીયાદીની પિત્રાઈ બહેનના જાણીતા હોય સંબંધની રૂએ આરોપી તથા ફરીયાદીની બહેન તા.૨૯/૦૪/૨૦૨૧ ના રોજ ભેંસાણા મુકામે આવેલા અને ફરીયાદીને જણાવેલ કે, "તેઓની ઉપર આર્થિક બોજો વધી ગયેલ છે જેથી ભેંસાણા આવેલ છે અને સુરત મુકામે દેણુ વધી જતા ત્યાં રહી શકે તેમ નથી અને ઘંઘામાં કેટલીક જગ્યાએ રકમ ફસાચેલ હોય અને તે રકમ ટુંક સમયમાં આવે તેમ ન હોય, જેથી ટુંકા સમય પુરતા રૂપિયા પાંચ લાખ આપે તો ઘંઘા માં મુશ્કેલી દુર થાય" તેમ વાત કરતા ફરીયાદીએ આરોપી ઉપર વિશ્વાસ રાખી, ફરીયાદીએ પોતાના મિત્ર અને સગા પાસેથી અને પોતાની બચતની રકમમાંથી રકમ ઉછીની લઈ આરોપી

ને માત્ર મદદ કરવાના ઈરાદે હાથ ઉછીના કુલ રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- વગર વ્યાજે હાથ ઉછીના આપેલ.

- (૧.૧). વધુમાં, જણાવેલ છે કે, આરોપીએ ફરીયાદીને જણાવેલ કે, આ રકમ તા.૧૦/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજ તેઓની પાસે વ્યવસ્થા થઈ જશે એટલે ચુકવી આપશે. બાદ ફરીયાદીએ આરોપી પાસે પૈસાની માંગણી કરતા આરોપીએ ફરીયાદીને એચ.ડી. એફ.સી.બેન્ક, સુરત શાખાનો ચેક નં.૦૦૦૦૨૯, રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા પાંચ લાખ પુરાનો)નો તા.૧૦/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજનો લખી આપેલ અને ફરીયાદી ને એવું વચન અને વિશ્વાસ આપેલ કે, ચેક જમા કરશે એટલે તેઓની કાયદેસર ની લેણી રકમ મળી જશે. જે વચન અને વિશ્વાસ સાથે ફરીયાદીએ આરોપી પાસેથી ચેકનો સ્વીકાર કરેલ.
- (૧.૨). વધુમાં, જણાવેલ છે કે, આરોપીએ આપેલ ચેક આરોપીની સુચના મુજબ ફરીયાદી એ તેમની બેન્ક, બેન્ક ઓફ બરોડા, ભૈંસાણ શાખામાં ખાતા નં.૩૪૭૭૦૧૦૦૦૦ ૯૯૩૦ માં તા.૧૦/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજ કલીયરીંગ માટે રજુ કરતા સદર ચેક "ઈન સફીશીયન્ટ ફંડ" ના શેરા સાથે પરત ફરેલ. જેની બેન્ક દ્વારા ફરીયાદીને તા.૧૨/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજ જાણ કરેલી. ચેક રીટર્ન થતા ફરીયાદીએ આરોપીને વારંવાર જાણ કરેલી તેમ છતાં આરોપીએ કોઈ સંતોષકારક જવાબ આપેલ નહિ.
- (૧.૩). વધુમાં, જણાવેલ છે કે, ચેક રીટર્ન થયાની ફરીયાદીએ આરોપીને વારંવાર જાણ કરેલી તેમ છતાં કોઈ જવાબ નહિ આપતા ફરીયાદીએ આરોપીને તા.૮/૯/૨૧ ના રોજ રજી.એ.ડી.મારફ્ટે નોટીસ મોકલવામાં આવેલી. જે નોટીસ આરોપીને તા.૧૩/૦૯/૨૦૨૧ ના રોજ બજી ગયેલ છે છતાં નોટીસમાં જણાવ્યા અનુસાર દિન-૧૫ માં ચેકના નાણા અદા કરેલ નથી તેમજ નોટીસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી. જેથી ફરીયાદીએ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ હાલની ફરીયાદ દાખલ કરી, આરોપી સામે ધોરણસરના પગલા લઈ, કામ ચલાવી સજા કરવા તથા આરોપી પાસેથી ચેક મુજબની રકમ તથા દંડ અપાવવા તથા અન્ય મળી શકતી તમામ દાદ અપાવવા અરજ કરેલ છે.

- (૨). ફરીયાદીની ફરીયાદ સબંધે ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ-૨૦૦ મુજબ સોગંદ ઉપર વેરીફિકેશન નોંધવામાં આવેલ અને ત્યારબાદ રજુ દસ્તાવેજી પુરાવો ધ્યાને લઈ, આરોપી સામે ઉપરોક્ત ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ, મારા પુરોગામી ન્યાયાધીશ શ્રી ધ્વારા સદર ફરીયાદ રજીસ્ટર લેવાનો, તેમજ આરોપી ઉપર પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવેલ હતો.
- (૩). ત્યારબાદ, આરોપીને ઘોરણસર સમંશ બજી જતા જેના અનુસંધાને આરોપી અત્રેની અદાલતમાં ઉપસ્થિત થતા, આરોપીને ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ-૨૦૭ મુજબ ફરીયાદની નકલ મળી ગયેલ હોવાની ખાત્રી કર્યાબાદ ગુના અંગે સમજ આપી આંક-૧૭ થી નિવેદન લેવામાં આવતા આરોપીએ ગુનાનો ઈન્કાર કરેલ. ત્યારબાદ ફરીયાદીના પુરાવા પર કામ મુલતવી રાખવામાં આવેલ અને ફરીયાદ પક્ષનો પુરાવો નોંધવામાં આવેલ છે.
- (૪). ત્યારબાદ, ફરીયાદીએ તેઓની ફરીયાદના સર્મથનમાં નમુના-ક(અ) મુજબના મૌખિક પુરાવાઓ તથા દસ્તાવેજી પુરાવાઓ રજુ રાખેલ છે. ત્યારબાદ, ફરીયાદી તરફે વધુ પુરાવો રજુ કરવો ન હોય જેથી આંક-૪૮ થી પુરાવા બંધની પુરશીષ રજુ કરતા ફરીયાદીનો પુરાવો બંધ કરવામાં આવેલ હતો.
- (૫). ત્યારબાદ આરોપીનું ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ-૩૧૩ અન્વયેનું વધારાનું નિવેદન લેતા તેમાં તેઓએ ફરીયાદપક્ષના પુરાવાનો ઈન્કાર કરી જણાવે છે કે, અમો આરોપી પાસે ફરીયાદી કોઈ કાયદેસરની લેણી રકમ ન માંગતા હોવાથી ચેક નો દુરુપયોગ કરી અમારી સામે ખોટી ફરીયાદ કરેલ છે. અમો નિર્દોષ છીએ. તેવી હકિકત જણાવેલ છે. વધુમાં, તેઓ સોગંદ ઉપર જુબાની આપવા માંગતા ન હોવાનું તથા બચાવના સાહેદ તપાસવા માંગતા હોવાની હકિકત જણાવેલ છે.
- (૬). ત્યારબાદ, આ કામે આરોપી તરફે નમુના-ક(બ) મુજબના મૌખિક પુરાવાઓ તથા દસ્તાવેજી પુરાવાઓ રજુ રાખેલ છે. ત્યારબાદ, સદર કામે આરોપીના વધુ પુરાવા ઉપર હતુ અને આરોપીને તેમનો વિશેષ પુરાવો રજુ કરવા માટે વ્યાજબી અને પુરતી તકો આપવા છતા પોતાનો વિશેષ પુરાવો રજુ કરેલ ન હોય જેથી આ

કામે આરોપીની આંક-૧૧૦ ની અરજી નીચે હુકમ કરી આરોપીનો પુરાવો બંધ કરવામાં આવેલ છે.

(૭). ત્યારબાદ, ફરીયાદી તરફે તર્ફે આંક-૧૩૮ થી લેખિત દલીલ રજુ કરવામાં આવેલ છે. જે લેખિત દલીલ વંચાણે લીધી. તેમજ ફરીયાદીના વિધવાન વકીલ શ્રી એસ. આર.ડોડીયાએ તેઓની મૌખિક દલીલ કરી જણાવેલ છે કે, આ કામના ફરીયાદી અને આરોપીને એકબીજા સાથે સારા સંબંધ હોય તેથી આરોપી તરફથી માંગણી થતા ફરીયાદીએ આરોપીને રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીના આપેલા. જે રકમની ચુકવણી માટે આરોપીએ તકરારી ચેક ફરીયાદીને આપેલ હતો, જે ચેક પરત વગર સ્વીકારાયે પરત ફરતા આ કામના આરોપીને કાયદા મુજબ ડિમાન્ડ નોટિસ આપવામાં આવેલ, જે નોટિસ આરોપીને બજી ગયેલ. આમ ફરીયાદીએ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની જોગવાઈનું પાલન કરેલ છે, તેમ છતાં આજદિન સુધી આરોપીએ ફરીયાદીની લેણી રકમ ચુકવી આપેલ નથી. આ બાબતે ફરીયાદીએ આંક-૬ થી જુબાની આપેલ છે અને આ કામે આંક-૧૯ થી આંક-૨૪ ના દસ્તાવેજો રજુ કરેલા છે, આ કામે રજુ થયેલ આંક-૧૯ વાળો તકરારી ચેક "ફંડ્સ ઈન્સફીશીયન્ટ" ના શેરા સાથે પાછો ફરેલ, તે રીટર્ન મેમો રજુ થયેલો છે, નિયત સમય મર્યાદામાં નોટીસ આપેલ છે. આથી ફરીયાદીએ તેનો કેસ સાબીત કરેલ છે. આ કામે આરોપીએ તકરારી ચેક પણ ફરીયાદીના નામનો આપેલ છે. ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૯ મુજબ તકરારી ચેક આરોપીએ તેના કાયદેસરના દેવા અને જવાબદારી પેટે આપેલ હોવાનું અદાલતે અનુમાન કરવાનું રહે છે. જે અનુમાનનું આરોપીએ ખંડન કરવાનું હોય છે, પરંતુ આરોપી આ અનુમાનનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ રહેલ છે. આમ, આ કામના ફરીયાદી ધ્વારા તેઓનો કેસ સાબીત કરવામાં આવેલ છે. સબબ આરોપીને સજા કરવા અરજ કરેલ છે.

(૮). વધુમાં, આ કામના આરોપી તર્ફે આંક-૬૯ થી લેખિત દલીલ રજુ કરવામાં આવેલ છે. જે લેખિત દલીલ વંચાણે લીધી. તેમજ આરોપી તરફે વિધવાન વકીલ શ્રી

એસ.કે.વેકરીયાએ મૌખિક દલીલ કરી જણાવેલ છે કે, આ કામે ફરીયાદી પોતે ધારાશાસ્ત્રી છે અને કાયદો સારી રીતે જાણે છે. ફરીયાદી અને આરોપી વચ્ચે નાણાંકીય વ્યવહાર ક્યારે થયેલો તેની કોઈ સ્પષ્ટતા ફરીયાદીએ કરેલ નથી. વધુમાં ફરીયાદીએ કહેવાતી હાથ ઉછીની આપેલ રકમ રૂપિયા પાંચ લાખ ક્યારે, કોની હાજરીમાં અને કેવી રીતે આપેલ તેવી કોઈ હકિકત જણાવેલ નથી કે તે બાબતે કોઈ સાહેદને પણ તપાસેલ નથી, કે પોતે પોતાની આવકના કોઈ પુરાવા રજૂ કરેલ નથી. જેથી ફરીયાદ હકિકત મુજબ રૂપિયા પાંચ લાખ આરોપીને હાથ ઉછીના આપેલ હોવાની હકિકત શંકા ઉત્પન્ન કરે છે. વધુમાં, આરોપી ધ્વારા આંક-૬ થી ફરીયાદીની કરેલ ઉલટ તપાસની હકીકતો તેમજ આરોપી ધ્વારા તેમના પુરાવાના તબક્કે આરોપીનું આંક-૫૩ નું સરતપાસનું સોંગદનામુ તથા આરોપી તરફે તપાસવામાં આવેલ બેંક સાહેદ ભૌતિકકુમાર બટુકભાઈ સોલંકીનો આંક-૯૬ નો સોગંધ ઉપરનો પુરાવો ધ્યાને લેતાં, આરોપીએ ફરીયાદીના પુરાવાનું ખંડન કરેલ છે અને પોતાનો પ્રોબેબલ ડીફેન્સ ઉભો કરેલ છે, જેથી ઓનસ આ કામના ફરિયાદી ઉપર શીફ્ટ થયેલ હોય છતાં, ફરિયાદી ધ્વારા તેઓની ઉપર આવી ગયેલ ઓનસ શીફ્ટ કરવા સબબનો પુરાવો આપેલ નથી. જેથી ફરીયાદીને નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટની કલમ-૧૧૮(એ) અને કલમ-૧૩૯ મુજબના અનુમાનનો લાભ મળી શકે નહીં. જેથી તેનો લાભ આ કામના આરોપીને આપવો જોઈએ. તે જ રીતે આ કામના ફરીયાદી ધ્વારા તેઓની ફરીયાદમાં જણાવેલ છે તેવી કોઈ જ રકમ આ કામના આરોપી પાસેથી લેણી થતી નથી. જેથી પણ આ કામના આરોપીને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટની કલમ-૧૩૯ અન્વયે સજા કરી શકાય તેમ નથી. આમ, ઉપરોક્ત તમામ હકીકત ધ્યાને લઈ ફરીયાદીની ફરીયાદ રદ કરી, આરોપીને નિર્દોષ છોડી મુક્તિ રજૂઆત દલીલ કરેલ છે.

(૯). ફરીયાદપક્ષે રજૂ થયેલ પ્રસ્તુત પુરાવા ઉપરથી સદરહું ફરીયાદના ન્યાયિક નિર્ણય માટે નીચે મુજબનાં મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે.

-: મુદ્દા :-

૧) શું ફરીયાદ પક્ષ વ્યાજબી શંકાથી પર પુરવાર કરે છે કે, આરોપી અને ફરીયાદીની પિત્રાઈ બહેનને સારા સંબંધ હોય. જે સંબંધની રૂએ ફરીયાદીએ પોતાના મિત્ર અને સગા પાસેથી અને પોતાની બચતની રકમમાંથી રકમ ઉછીની લઈ આરોપીને માત્ર મદદ કરવાના ઈરાદે હાથ ઉછીના કુલ રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- વગર વ્યાજે હાથ ઉછીના આપેલ. બાદ ફરીયાદીએ આરોપી પાસે પૈસાની માંગણી કરતા આરોપીએ ફરીયાદીને રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા પાંચ લાખ પુરાનો) એચ.ડી.એફ.સી. બેન્ક, સુરત શાખાનો ચેક નં.૦૦૦૦૨૯, તા.૧૦/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજનો લખી આપેલ જે ચેક ફરીયાદીએ તેમની બેન્ક, બેન્ક ઓફ બરોડા, ભેંસાણ શાખામાં ખાતા નં.૩૪૭૭૦૧૦૦૦૦૯૯૩૦ માં તા.૧૦/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજ કલીયરીંગ માટે રજુ કરતા સદર ચેક "ઈન સફીશીયન્ટ ફંડ" ના શેરા સાથે પરત ફરેલ. જેની જાણ ફરીયાદીને બેન્ક દવારા તા.૧૨/૦૮/૨૦૨૧ ના રોજ થયેલી. જે ચેક રીટર્ન ની જાણ ફરીયાદીએ આરોપીને વારંવાર કરવા છતાં આરોપીએ કોઈ સંતોષકારક જવાબ નહી આપતા ફરીયાદીએ, આરોપીને તા.૮/૯/૨૦૨૧ ના રોજ રજી.એ.ડી. મારફતે નોટીસ પાઠવતા તે નોટીસ આરોપીને તા.૧૩/૦૯/૨૦૨૧ ના રોજ બજી ગયેલ છે છતાં આરોપીએ ચેક મુજબના નાણાં ફરીયાદીને નહી ચુકવી આપીને ઘી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ નો ભંગ કરી શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરેલ છે ?

૨) શું હુકમ ?

(૧૦). ઉપરોક્ત મુદ્દાના મારા નિણયો તેના કારણો સહિત નીચે મુજબ છે.

૧) નકારમાં,

૨) આખરી હુકમ મુજબ.

કા ર ણો

મુદ્દા નં.૧ તથા ૨ :-

(૧૧). સદર કામે રજુ થયેલ પુરાવાની ચર્ચા કરતા પહેલાં કાયદાકીય હકીકત જોઈએ તો

ફરીયાદપક્ષે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો ગુનો પુરવાર કરવા માટે નીચે મુજબની હકીકત વ્યાજબી શંકાથી પર પુરવાર કરવાની રહે છે.

૧. ચેક આરોપીએ પોતાની કાયદેસરની જવાબદારીના લેણાં પેટે આપ્યો હોવો જોઈએ.
 ૨. ડીસ ઓનર થયેલ ચેક લખ્યા તારીખથી છ માસની અંદર આરોપીની બેન્કમાં રજુ થયેલ હોવો જોઈએ.
 ૩. ફરીયાદીની બેન્ક (કલીયરીંગ બેન્ક) તરફથી ચેકની બિનચુકવણી થયાના ૩૦ દિવસમાં (holder in due course) યથાનુક્રમે ધારણ કરનાર ડ્રોઈ અગર તો પેચીએ ચેકના ડ્રોઅર (આરોપી) ને ચેક મુજબની રકમ ની ચુકવણી માટે ડીમાન્ડ નોટીસ આપવી જોઈએ અને ડીમાન્ડ નોટીસમાં ચુકવણી માટે દિન-૧૫ નો સમય આપવો જોઈએ.
 ૪. ચેક લખનારે (આરોપીએ) નોટીસ મળ્યા તારીખ બાદના ૧૫ દિવસમાં ચેક મુજબની રકમની ચુકવણી કરવામાં ડ્રોઈને (ચેક લખનાર) નિષ્ફળ ગયેલ હોવા જોઈએ.
 ૫. ડીમાન્ડ નોટીસની ચુકવણી કરવાના ૧૫ દિવસનો સમય પૂર્ણ થયાના પછીના એક માસમાં યોગ્ય હકુમત ધરાવતી અદાલતમાં ફરીયાદીએ ફરીયાદ દાખલ કરેલ હોવી જોઈએ.
 ૬. જ્યાં સુધી વિરુદ્ધની હકીકત સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી ડ્રોઈએ ચેક તેના કાયદેસરના લેણા પેટે મેળવેલ હતો તેવું અનુમાન કરવામાં આવશે.
- (૧૨). ફરીયાદીની જુબાની તથા રજુ કરેલ અન્ય દસ્તાવેજી પુરાવાઓ ઉપરથી કેટલાક અનુમાનો અદાલતે કરવાના હોય છે. જે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની

કલમ-૧૧૮ તથા કલમ-૧૩૯ વંચાણે લેતાં માલુમ પડે છે કે, જો એકવાર એમ સાબિત થાય કે, આરોપીએ ફરીયાદીને ચેક આપેલ છે તો તેવા સંજોગોમાં કેટલાક અનુમાનો અદાલતે કરવાના રહે છે. જો કે તે અનુમાનો નિર્ણાયક પુરાવો નથી, પરંતુ તેવા અનુમાનોનું યોગ્ય અને વ્યાજબી પુરાવા તથા ખુલાસાઓથી ખંડન કરી શકાય છે. વધુમાં, આરોપીએ તેવા અનુમાનોનું ખંડન કરવા સોગંદ ઉપર જુલાની આપવી જ જોઈએ તેવો કોઈ કાયદાનો નિયમ નથી. આરોપી ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ તથા રેકર્ડ પરના પુરાવા પરથી તેવા અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે. ચૂકાદાની સગવડતા ખાતર કલમ-૧૧૮ તથા કલમ-૧૩૯ નીચે મુજબ રજૂ છે.

118.Presumptions as to negotiable instruments. Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:

(a) **of consideration.**that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;

(b) **as to date.**that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;

(c) **as to time of acceptance.**that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

(d) **as to time of transfer.**that every transfer of a negotiable instrument was made before its maturity;

(e) **as to order of indorsements.** that the indorsements appearing upon a negotiable instrument were made in the order in which they appear thereon;

(f) **as to stamp.**that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;

(g) **that holder is a holder in due course.**that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course:

Provided that, where the instrument has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

139. Presumption in favour of holder. It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability.

- (૧૩). વધુમાં, આ કામે ક્યાં ક્યાં સંજોગોમાં અનુમાનોનું ખંડન કેવી રીતે કરી શકાય તથા તેવા અનુમાનોનું ખંડન કરવા માટે પુરાવાનો બોજો કોના પર છે અને તે કેવી રીતે ખંડન કરી શકાય તે બાબતે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતનો "હીતેન પી. દલાલ વિરુદ્ધ બ્રતિન્દ્રનાથ બેનરજી" નો ચુકાદો રીફર કરવો જરૂરી હોઈ તે નીચે મુજબ છે.

"Hiten P. Dalal v. Bratindranath Banerjee" HJ AIR 2001 SUPREME COURT 3897 જેમા નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે એમ ઠરાવેલ છે કે, Section 139 provides that "it shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in Section 138 for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability." The effect of these presumptions is to place the evidential burden on the accused of proving that the cheque was not received by the complainant towards the discharge of any liability. Because both Sections 138 and 139 require that the Court "shall presume" the liability of the drawer of the cheques for the amounts for which the cheques are drawn, as noted in it is obligatory on the Court to raise this presumption in every case where the factual basis for the raising of the presumption had been established. It introduced an exception to the general rule as to the burden of proof in criminal cases and shifts the onus on to the accused. Such a presumption is a presumption of

law, as distinguished from a presumption of fact which describes provisions by which the Court "may presume" a certain state of affairs. Presumptions are rules of evidence and do not conflict with the presumption of innocence, because by the latter all that is meant is that the prosecution is obliged to prove the case against the accused beyond reasonable doubt. The obligation on the prosecution may be discharged with the help of presumptions of law or fact unless the accused adduces evidence showing the reasonable possibility of the non existence of the presumed fact. (Paras 20, 21)

The distinction between the two kinds of presumption lay not only in the mandate to the Court, but also in the nature of the evidence required to rebut the two. In the case of discretionary presumption the presumption if drawn may be rebutted by an explanation which 'might reasonably be true and which is consistent with the innocence' of the accused. On the other hand in the case of a mandatory presumption "the burden resting on the accused person in such a case would not be as light as it is where a presumption is raised under Section 114 of the Evidence Act and cannot be held to be discharged merely by reason of the fact that the explanation offered by the accused is reasonable and probable. It must further be shown that the explanation is a true one. The words 'unless the contrary is proved' which occur in this provision make it clear that the presumption has to be rebutted by proof and not by a bare explanation which is merely plausible. A fact is said to be proved when its existence is directly established or when upon the material before it the Court finds its existence to be so probable that a reasonable man would act on the supposition that it exist. Unless therefore, the explanation is supported by proof, the presumption created by the provision cannot be said to be rebutted.

(૧૪). આમ, ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૯ વંચાણે લેતાં, વિરૂદ્ધ ની હકીકત સ્થાપિત થાય તે સિવાય ચેકના ધારકને મળેલો ચેક સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવા અથવા બીજી જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ છે તેવું અનુમાન

કરવામાં આવશે. ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટમાં રહેલ વૈધાનિક અનુમાનો જું ખંડન કરવાનો બોજો આરોપી ઉપર રહેલો છે. આરોપીએ તેમના ઉપર રહેલો આવો ખંડનાતમક પુરાવો રજુ કરવાનો બોજો કે જવાબદારી સુચક અને સંતોષકારક પુરાવાઓથી સ્થાપિત કરી પુરાવાનો બોજો ફરીથી ફરીયાદી ઉપર સ્થળાંતર કરવાનો હોય છે.

(૧૫). વધુમાં, નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના **મેસર્સ કુમાર એક્સપોર્ટ વિ. મેસર્સ શર્મા કારપેટ,** ૨૦૦૯ એ.આઈ.આર.એસ.સી.૬૫૮૫. ૧૦૧૮ નો ચુકાદો માનસહ વંચાણે લેતાં,

“Section 118 of the Act inter alia directs that it shall be presumed, until the contrary is proved, that every negotiable instrument was made or drawn for consideration. Section 139 of the Act stipulates that unless the contrary is proved, it shall be presumed, that the holder of the cheque received the cheque, for the discharge of, whole or part of any debt or liability. Applying the definition of the word 'proved' in Sec. 3 of the Evidence Act to the provisions of Secs. 118 and 139 of the Act, it becomes evident that in a trial under Sec. 138 of the Act a presumption will have to be made that every negotiable instrument was made or drawn for consideration and that it was executed for discharge of debt or liability once the execution of negotiable instrument is either proved or admitted. As soon as the complainant discharges the burden to prove that the instrument, say a note, was executed by the accused, the rules of presumptions under Secs. 118 and 139 of the Act help him shift the burden on the accused. The presumptions will live, exist and survive and shall end only when the contrary is proved by the accused, that is, the cheque was not issued for consideration and in discharge of any debt or liability. A presumption is not in itself evidence, but only makes a prima facie case for a party for whose benefit it exists. The use of the phrase "until the contrary is

proved" in Sec. 118 of the Act and use of the words "unless the contrary is proved" in Sec. 139 of the Act read with definitions of " may presume" and "shall presume" as given in Sec. 4 of the Evidence Act, makes it at once clear that presumptions to be raised under both the provisions are rebuttable. When a presumption is rebuttable, it only points out that the party on whom lies the duty of going forward with evidence, on the fact presumed and when that party has produced evidence fairly and reasonably tending to show that the real fact is not as presumed, the purpose of the presumption is over. The accused in a trial under Sec. 138 of the Act has two options. He can either show that consideration and debt did not exist or that under the particular circumstances of the case the non-existence of consideration and debt is so probable that a prudent man ought to suppose that no consideration and debt existed. To rebut the statutory presumptions an accused is not expected to prove his defence beyond reasonable doubt as is expected of the complainant in a criminal trial. The accused may adduce direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration and that there was no debt or liability to be discharged by him. However, the Court need not insist in every case that the accused should disprove the non-existence of consideration and debt by leading direct evidence because the existence of negative evidence is neither possible nor contemplated. At the same time, it is clear that bare denial of the passing of the consideration and existence of debt, apparently would not serve the purpose of the accused. Something which is probable has to be brought on record for getting the burden of proof shifted to the complainant. To disprove the presumptions, the accused should bring on record such facts and circumstances, upon consideration of which, the Court may either believe that the

consideration and debt did not exist or their non-existence was so probable that a prudent man would under the circumstances of the case, act upon the plea that they did not exist. Apart from adducing direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration or that he had not incurred any debt or liability, the accused may also rely upon circumstantial evidence and if the circumstances so relied upon are compelling, the burden may likewise shift again on to the complainant. The accused may also rely upon presumptions of fact, for instance, those mentioned in Sec. 114 of the Evidence Act to rebut the presumptions arising under Secs. 118 and 139 of the Act. The accused has also an option to prove the non-existence of consideration and debt or liability either by letting in evidence or in some clear and exceptional cases, from the case set out by the complainant, that is, the averments in the complaint, the case set out in the statutory notice and evidence adduced by the complainant during the trial. Once, such rebuttal evidence is adduced and accepted by the Court, having regard to all the circumstances of the case and the preponderance of probabilities, the evidential burden shifts back to the complainant, and thereafter, the presumptions under Secs. 118 and 139 of the Act will not again come to the complainant's rescue.

આમ, ઉપરોક્ત ચુકાદો વંચાણે લેતાં, તેમાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ના ગુન્હા સંદર્ભે કલમ-૧૧૮ તથા કલમ-૧૩૯ ના કાયદાના અનુમાનો ક્યારે કરી શકાય અને તે અનુમાનોનું ખંડન કરવાની જવાબદારી, આરોપી કેવી રીતે નિભાવી શકે, તે અંગે વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

(૧૬). ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૧૮(એ) મુજબ વૈધાનિક અનુમાન થાય છે કે, જ્યારે કોઈ પક્ષકારોની તરફેણમાં ચેક લખી આપવામાં આવે

તે એક અવેજના બદલામાં આપવામાં આવેલ છે. આ અનુમાનનું ખંડન કરવા અંગે સાબિતીનો બોજો એક લખી આપનાર વ્યક્તિ, અવેજનો ઈનકાર કરનાર ઉપર રહેલો છે. આવા ઈનકારની ગેરહાજરીમાં એવું કહી શકાય નહીં કે એક અવેજ વગરનો હતો. નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના, એ.આઈ.આર. ૨૦૧૦ સુપ્રિમ કોર્ટ, પાના નં. ૧૯૯૮ માં પ્રસિધ્ધ થયેલ રંગપ્પા વિરુદ્ધ મોહનનો ચુકાદો વંચાણે લેતા સદરહું ચુકાદામાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ ના આવશ્યક તત્વો ધ્યાને લેવા જોઈએ. ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ કાયદાકીય અનુમાનનું ખંડન આરોપી ધ્વારા કરવામાં આવેલ છે કે કેમ ? સદરહું ચુકાદાના પેરા-૧૨ માં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે આરોપી અવેજ અસ્તિત્વમાં ન હોવા અંગે અથવા શંકા હોવા અથવા તો, ગેરકાયદેસર હોવા અંગે પુરાવાથી બતાવી શકે તેવા સંજોગોમાં ફરીયાદી ઉપર પુરાવાના બોજાનું સ્થળાંતર થાય છે, પરંતુ માત્ર આવો અવેજ ન હોવા અંગે માત્ર નકાર કરવાથી બચાવ ગણી શકાય નહીં. આરોપીએ આવું રેકર્ડ ઉપર લેવું જોઈએ કે જે માની શકાય તેવું હોય તો જ પુરાવાના બોજાનું સ્થળાંતર ફરીયાદી તરફ થાય. વધુમાં, ઉપરોક્ત ચુકાદાના પેરા-૧૪ માં ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની છલાવટ કરી આ કલમ હેઠળ કાયદાકીય અનુમાન કાયદેસર વસુલ આવી શકે તેવા દેવા અથવા જવાબદારી અસ્તિત્વ સાથે અનુમાન કરવાનું છે. પરંતુ કાયદેસરની જવાબદારી હોવા અંગેનું અનુમાન થઈ શકે નહીં તેવો **ક્રિષ્ણા જનાર્દન ભટ્ટ વિરુદ્ધ દત્તાત્રેય હેગડેના** ચુકાદામાં લીધેલ વ્યુહ યોગ્ય ન હોવાનું **નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે રંગપ્પા વિરુદ્ધ મોહનના** ચુકાદામાં ઠરાવેલ છે.

- (૧૭). ઉપરોક્ત બંને ચુકાદા વંચાણે લેતાં, **નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે રંગપ્પાના** ચુકાદામાં ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮, ૧૧૮(એ) ની છલાવટ કરી, જો એક આપવામાં આવેલ હોય તો આવો એક અવેજ પેટે આપવામાં આવેલ છે તેવું અનુમાન તથા ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની જોગવાઈ વંચાણે લેતા આરોપીએ એક લખી આપેલ તે કાયદેસર વસુલ આવી શકે તેવા દેવા અંગે આપેલ તેવું ફરીયાદીની તરફેણમાં અનુમાન કરવું જોઈએ. જ્યારે ફરીયાદી

પોતાના પુરાવામાં આરોપીએ ચેક લખી આપ્યાની હકીકત સાબિત કરે. પરંતુ આરોપીએ કાયદેસરના દેવાની જવાબદારી અદા કરવા માટે ચેક આપેલ નથી તેવા બચાવમાં ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ કરવાની જવાબદારી "પ્રિપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબીલીટી" યાને કે ખંડનાત્મક પુરાવાનો બોજો સંભવિતતાની શક્યતા મુજબ આરોપીના શીરે રહે છે. નામદાર ઉચ્ચ કોર્ટોના ચુકાદાથી પ્રસ્થાપિત થયેલ છે. સંભવિત બચાવ પુરવાર કરવા માટે આરોપીને વીટનેશ બોક્ષમાં જુબાની આપવી જરૂરી નથી. પરંતુ રેકર્ડ ઉપર જે પુરાવા રજુ કરવામાં આવેલ હોય તે ઉપરથી સંભવિત બચાવ માનવા જરૂરી છે તેવી હકીકત સાબિત કરવી જોઈએ. ફરીયાદીએ પોતાના કેસની હકીકત વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવી જોઈએ. તે જ રીતે, ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબની ફોજદારી કાર્યવાહીમાં આરોપીએ આવો બચાવ વાજબી શંકાથી પર પુરવાર કરવાનું રહેતું નથી. પરંતુ નામદાર ઉચ્ચ કોર્ટે પ્રસિધ્ધ કરેલ સિદ્ધાંત મુજબ અનુમાનનું ખંડન સંભવિતતાની શક્યતા મુજબ સાબિતીનો બોજો પક્ષકારો ઉપર ફેરબદલ થતો રહે છે.

(૧૮). આ કામે રજુ થયેલ રેકર્ડ પરનો પુરાવો ધ્યાને લેવામાં આવે તો, ફરીયાદીએ પોતાની સોગંદ ઉપરની આંક-૬ થી રજુ કરેલી જુબાનીમાં પોતાની આંક-૧ ની ફરીયાદમાં જણાવેલી તમામ હકીકતોને વળગી રહી અને ફરીયાદને સમર્થનકારી પુરાવો રજુ કરેલ છે. આ તમામ હકીકતોને આ કામે આગળ ઉપર વિગતવાર રીતે જણાવવામાં આવેલી હોવાથી તેનું પુનરાવર્તન થતું અટકાવવા માટે અત્રે વર્ણન કરવામાં આવેલું નથી.

(૧૯). આ કામે આરોપીનો બચાવ એવો છે કે, આરોપીને ફરીયાદી સાથે ફરીયાદ મુજબનો નાણાંકીય વ્યવહાર થયેલ નથી તથા ફરીયાદી કહેવાતી રકમ રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- આરોપીને આપી શકે તેવી ફરીયાદીની ફાઈનાન્સીયલ કેપેસીટી હોય તેવી કોઈ હકીકત ફરીયાદીએ પુરવાર કરેલ નથી. તેમજ કહેવાતી હાથ ઉછીની રકમ રૂપિયા ૫,૦૦,૦૦૦/- આપેલ હોવા અંગે પણ કોઈ દસ્તાવેજી આધાર રજુ કરેલ નથી. આમ, ફરીયાદીની ફરીયાદ હકીકત શંકા ઉપજાવનારી હોય તેનો લાભ આરોપીને

મળવો જોઈએ. જેથી આરોપીને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકવા જોઈએ. આ સંબંધે ફરીયાદીની ફરીયાદ તથા સરતપાસ વંચાણે લેતાં, તેઓ જણાવે છે કે, આરોપી અને ફરીયાદી એક જ્ઞાતિના હોય અને ફરીયાદીની બહેન આરોપીને વર્ષોથી ઓળખતા હોય. જેથી આરોપી અને ફરીયાદીના બેનને સારા સંબંધ બંધાયેલ હોય. આરોપી ફરીયાદીની પિત્રાઈ બહેનના જાણીતા હોય સંબંધની રૂએ આરોપી તથા ફરીયાદીની બહેન તા.૨૯/૪/૨૦૨૧ના રોજ ભેંસાણા મુકામે આવેલા અને ફરીયાદી ને જણાવેલ કે, "તેઓની ઉપર આર્થિક બોજો વધી ગયેલ છે જેથી ભેંસાણા આવેલ છે અને સુરત મુકામે દેણુ વધી જતા ત્યાં રહી શકે તેમ નથી અને ઘંઘામાં કેટલીક જગ્યાએ રકમ ફસાયેલ હોય અને તે રકમ ટુંક સમયમાં આવે તેમ ન હોય, જેથી ટુંકા સમય પુરતા રૂપિયા પાંચ લાખ આપે તો ઘંઘામાં મુશ્કેલી દુર થાય" તેમ વાત કરતા ફરીયાદીએ આરોપી ઉપર વિશ્વાસ રાખી, ફરીયાદીએ પોતાના મિત્ર અને સગા પાસેથી અને પોતાની બચતની રકમમાંથી રકમ ઉછીની લઈ આરોપીને માત્ર મદદ કરવાના ઈરાદે હાથ ઉછીના કુલ રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- વગર વ્યાજે હાથ ઉછીના આપેલ. આ કામે આરોપી તરફથી ફરીયાદીની કરવામા આવેલ ઉલટતપાસ ધ્યાને લેવામાં આવે તો, ફરીયાદી જણાવે છે કે, "એ વાત ખરી છે કે વર્ષ-૨૦૨૧ માં અમો ખેતીકામ કરતા હતા. એ વાત ખરી છે કે ૨૦૨૧ માં મારા પિતાશ્રીના નામે જમીન હતી અને તે મુજબ રેવન્યુ રેકર્ડ તેઓના નામે હતું. એ વાત ખરી છે કે વર્ષ-૨૦૨૧ માં અમો ઈન્કમ ઘરાવતાં હોય તેવો કોઈ લેખીત આધાર પુરાવો આ કામે રજુ કરેલ નથી. એ વાત ખરી છે કે બેન્કમાં એફ.ડી. માં પૈસા મુકવાથી કે બીજી રીતે તે પૈસાનું રોકાણ કરવાથી તેનાથી વ્યાજ વગેરેની આવક મળે છે.એ વાત ખરી છે કે નિતીનભાઈને ક્યારેય મારે સુરત મળવાનું થયેલું નથી. એ વાત ખરી છે કે નિતીન ભાઈ શું કામ ઘંઘો કરતા હતા તેની મને ખબર ન હતી. એ વાત ખરી છે કે ક્રિષ્ના બેન કે તેમના પરીવારજનો સાથે કોઈ નાણાકીય વહેવાર કરેલા હોય તેના ચોકકસ આધાર પુરાવા અમોએ આ કામે રજુ કરેલા નથી. એ વાત ખરી છે કે હું પાનકાર્ડ ઘરાવું છું અને હું ઈન્કમ ટેક્સ રીટર્ન દર વર્ષે ફાઈલ કરું છું. એ વાત ખરી છે કે તેવા ઈન્કમ ટેક્સ રીટર્નની નકલો અમોએ આ કામે રજુ કરેલ નથી. એ વાત ખરી છે

કે ક્રિષ્નાબેનએ અમારી વિરુદ્ધ ભેસાણા પોલીસ સ્ટેશનમાં પોલીસ ફરીયાદ આપેલી છે. એ વાત ખરી છે કે મને નોટીસ આંક-૨૧ વાળી બતાવવામાં આવે છે એ જોઈને કહું છું કે તેના પેરેગ્રાફ નંબર ૨ માં એવું લખેલું છે કે "આ આરોપીને આપેલા પૈસા અમોએ અમારા સગા સંબંધી અને મિત્રો પાસેથી લઈને આરોપીને આપેલા." પરંતુ તેનો કોઈ લેખીત આધાર અમોએ આ કામે રજુ કરેલ નથી. એ વાત ખરી છે કે નોટીસમાં આવી કોઈ હકીકત લખેલી નથી કે "અમો ફરીયાદી અમારી બહેન કારણે સારા સંબંધ બંધાયેલ અને અમો આરોપી અને ફરીયાદી વચ્ચે વચન વિશ્વાસના સંબંધ બંધાયેલા." એ વાત ખરી છે કે હું અશ્વિનભાઈ સમજુભાઈ ભેસાણીયાને ઓળખું છું. એ વાત ખરી છે કે અશ્વિનભાઈએ મારી વિરુદ્ધ ભેસાણા પોલીસ સ્ટેશન માં એવી ફરીયાદ આપેલી છે કે સંજયભાઈએ મારા ચેકો ચોરી કરી તેમાં ખોટી સહી કરી ખોટી ફરીયાદ આપેલ હોય. એ વાત ખરી છે કે તે કેસમાં તેઓને સેશન્સ કોર્ટે નિર્દોષ છોડેલ છે તેની મને ખબર છે. એ વાત ખરી છે કે મારી વિરુદ્ધ અગાઉ વીજ્યોરીના વિગેરેના ઘણા કેસ થયેલા છે."

(૧૯.૧). આમ, આ કામે ફરીયાદીની ઉપરોક્ત ઉલટતપાસની હકિકતો ધ્યાને લેતાં, રક્ષાળીયાવાળા પિત્રાઈ બહેન દ્વારા ફરીયાદીને આરોપી સાથે સંબંધ થયેલો તે હકિકત પુરવાર કરવા માટે ફરીયાદી દ્વારા તેમના પિતરાઈ બહેનને તપાસવામાં આવેલ નથી તથા ફરીયાદી જણાવે છે કે તેઓએ પોતાના મિત્ર અને સગા પાસેથી અને પોતાની બચતની રકમમાંથી રકમ ઉછીની લઈ આરોપીને માત્ર મદદ કરવાના ઈરાદે હાથ ઉછીના કુલ રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- વગર વ્યાજે હાથ ઉછીના આપેલ. પરંતુ આ હકીકત સંબંધે પણ ફરીયાદીએ પોતાના જે મિત્ર અને સગા પાસેથી રકમ આરોપીને આપવા માટે ઉછીની લીધેલ તેઓને આ કામે સાહેદ તરીકે તપાસેલ નથી કે પોતાની બચતની રકમમાંથી રકમ ઉછીની લીધેલ હોવાનું જણાવે છે તે બાબત પણ કોઈ આધાર પુરાવા આ કામે રજુ કરેલ નથી. તેમજ તેઓએ તેમની આવક અંગેના પણ કોઈ પુરાવા રજુ કરેલ નથી. આ હકિકત ફરીયાદી તેમની ઉલટ તપાસ માં કબુલ રાખે છે. ફરીયાદી તેમની ઉલટતપાસમાં જણાવે છે કે, તેઓ સને-૨૦૨૧ માં ખેતી કામ કરતા હતા અને તેઓ છેલ્લા ૧૦ વર્ષથી બેઝકમાં ખાતુ ધરાવે છે.

તેમજ ઈન્કમ ટેક્સ રીટર્ન ભરે છે પરંતુ તે સંબંધેના કોઈ દસ્તાવેજો તેઓએ આ કામે રજુ કરેલ નથી. વળી, આ રકમ હાથ ઉછીની આપ્યા બાબતે ફરીયાદીએ કોઈ લખાણ આરોપી પાસેથી મેળવેલ હોય તેવું કોઈ લખાણ આ કામે રજુ કરેલ નથી. આ કામે ફરીયાદની ફરીયાદ તથા સરતપાસ સોગંદનામું વંચાણે લેતાં, ફરીયાદીએ કહેવાતી રકમ રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- કેવી રીતે, કઈ તારીખે, કોની હાજરીમાં અને કયા સ્થળે આપેલા તેવી કોઈ હકીકત ફરીયાદીએ જણાવેલ નથી. સામાન્ય રીતે કોઈપણ વ્યક્તિ હાથઉછીની રકમ આપે તો, આ રકમ કઈ જગ્યાએ, કઈ તારીખે, કોની હાજરીમાં આપેલ તે હકીકત જાણતી હોઈ તેમજ આવી રકમ આપ્યા બાબત પોતાના હિત માટે કોઈ લખાણ કે પ્રોમેશરી નોટ કરે, જ્યારે હાલના ફરીયાદી આવી કોઈ હકીકત જણાવી શકેલ નથી અને જે ફરીયાદીએ તેમની ફરીયાદમાં આરોપીને રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીની આપેલ હોવાનું જણાવેલ છે તે રકમ ખુબજ મોટી છે, અને તે રકમ આપેલ હોવા સંબંધે કોઈ દસ્તાવેજી આધાર રજુ કરેલ નથી. વધુમાં, ફરીયાદી તેમની ઉલટતપાસમાં કબુલ રાખે છે કે, તેઓને આરોપી નિતીન ભાઈને ક્યારેય સુરત મળવાનું થયેલું નથી. નિતીનભાઈ શું કામ ધંધો કરતા હતા તેની તેમને ખબર ન હતી. એમ જ્યારે ફરીયાદી આરોપીને મળેલા નથી તેમજ આરોપી શું કામ ધંધો કરે છે તેની તેમને ખબર નથી ત્યારે તેવા સંજોગોમાં ફરીયાદી પોતે રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/-જેવી મોટી રકમ આરોપીને આપે તે હકિકત માની શકાય તેમ નથી. આમ, ઉપરોક્ત ચર્ચા કરેલ હકિકતો ધ્યાને લેતાં, ફરીયાદીએ રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦/- આરોપીને હાથઉછીની આપેલ હોવાની હકીકત શંકા ઉપજાવે છે. આમ, આ સમગ્ર હકિકતો ધ્યાને લેતાં, ફરીયાદી પોતે રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- જેવી મોટી રકમ આરોપીને આપી શકે તેવી કેપેસિટી ધરાવતા હતા તેવી હકિકત સાબિત કરી શકેલ નથી.

(૨૦). આમ, ઉપરોક્ત હકીકતો, તથા ફરીયાદી તરફે રજુ થયેલ પુરાવા ધ્યાને લેતાં, તથા ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-૧૩૯ ધ્યાને લેતાં, એક વખત આરોપીએ ચેક લખી આપ્યાની હકીકત સાબિત થાય એટલે તે ચેક કોઈ કાયદેસર ના દેવાની જવાબદારી અદા કરવા માટે ચેક આપેલ હોવાનું અદાલતે અનુમાન

કરવાનું રહે છે. પરંતુ આરોપી આ અનુમાનનું ખંડન પોતે પુરાવો આપીને તથા ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરીને ખંડન કરી શકે છે અને જો આરોપી આ અનુમાનનું ખંડન કરવામા સફળ થાય તો ફરીયાદી ઉપર પુરાવાના બોજાનું સ્થળાંતર થાય છે, અને કહેવાતો ચેક આરોપીએ તેમના કોઈ કાયદેસરના દેવાની જવાબદારી અદા કરવા માટે લખી આપ્યાની હકીકત પુરવાર કરવી પડે. વધુમાં, **Basalingappa v. Mudibasappa (2019) 5 SCC 418**, the Supreme Court clarified,

Presumption does not dispense with proof of basic facts and If complainant's version appears inherently doubtful, presumption stands rebutted.

તેમજ Hon'ble Supreme Court in **John K. Abraham v. Simon C. Abraham (2014) 2 SCC 236** held:

When complainant fails to disclose basic details regarding loan transaction, serious doubt arises about existence of legally enforceable debt.

તેમજ Hon'ble Supreme Court in **K. Subramani v. K. Damodara Naidu (2015) 1 SCC 99**, held:

Absence of proof regarding source of funds and financial capacity makes complainant's case doubtful.

આમ, ચેક આપવાથી તે કોઈ કાયદેસરની જવાબદારી અને દેવા પેટે આપેલો હોવાનો પુરાવો બનતો નથી, જ્યારે તે ચેક કોઈ કાયદેસરની જવાબદારી અને દેવા પેટે આપેલ હોવાની હકીકત શંકા ઉપજાવનારી હોઈ ત્યારે તેનો લાભ આરોપીને મળવા પાત્ર છે.

(૨૧). આમ, ઉપરોક્ત હકીકતો ધ્યાને લેતાં, ફરીયાદીએ આરોપીને રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- આપેલ હોવા સંબંધે ફરીયાદીએ કોઈ પુરાવો આ કામે રજુ કરેલ નથી, અને માત્ર ફરીયાદી પાસે આરોપીના ખાતાનો ચેક હોવા માત્રથી ફરીયાદી તે ચેકના હોલ્ડર ઈન ડ્યુ કોર્ષ, યાને યથાનુક્રમે ધારણકર્તા કહી શકાય નહીં.

(૨૨). વઘુમાં, આ કામે આરોપીપક્ષે પણ પુરાવો રજુ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં આ કામના આરોપી નિતીનભાઈ ભગવાનભાઈ ગોઘાણીએ આંક-૫૩ થી તથા આરોપી તરફે બેંક સાહેદ ભૌતિકકુમાર બટુકભાઈ સોલંકીએ આંક-૯૬ થી પોતાનો સોગંદ ઉપર નો પુરાવો રજુ કરેલ છે. જેમાં, આરોપી પોતે તેમની આંક-૫૩ ની સોગંદ ઉપરની જુબાનીમાં આ કામે રજુ થયેલ આંક-૧૯ વાળો ચેક તેમના બેન્ક ખાતામાં હોવાનું સ્વીકારે છે, પરંતુ આ ચેક તેઓએ આરોપીને આપેલ હોવાની હકિકત નો ઈન્કાર કરે છે. તેમજ આ ચેક ઉપરના હસ્તાક્ષર તેમના ન હોવાની હકિકત જણાવે છે. જ્યારે બેન્ક સાહેદની આંક-૯૬ની સોગંદ ઉપરની જુબાની ધ્યાને લેતાં આ કામે રજુ થયેલ આંક-૧૯ વાળો ચેક આરોપીના બેન્ક ખાતાનો હોવાનો જણાવેલ છે અને ચેક રીટર્ન થવાનું કારણ "સિગ્નેચર ડીફર" નહિ પરંતુ "ઈન્ડસ ઈન્સફીશીયન્ટ" હતુ તેવી હકિકત જણાવે છે. વઘુમાં, આ કામે આરોપી તરફથી કિષ્નાબેન ગોરદનભાઈ કાપડીયાએ ફરીયાદી વિરુદ્ધ ભેંસાણા પો.સ્ટે.માં આપેલ લેખિત ફરીયાદની ઝેરોક્ષ નકલ આંક-૧૩૦ થી, આરોપીએ ફરીયાદી વિરુદ્ધ અમરેલી પો.સ્ટે.માં આપેલ લેખિત ફરીયાદની અસલ રીસીવ નકલ આંક-૬૬ થી તથા આરોપી એ ફરીયાદી વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનરશ્રી સુરતનાઓને આપેલ લેખિત ફરીયાદની રસીદ આંક-૬૭ થી રજુ થયેલ છે. જે દસ્તાવેજો વંચાણે લેતાં, આંક-૬૬ વાળા દસ્તાવેજ ફરીયાદની અસલ રીસીવવાળી નકલ છે. જેમાં, આ કામના આરોપી નિતીનભાઈ ભગવાનભાઈ ગોઘાણી એ આ કામના ફરીયાદી સંજયભાઈ ભીખુભાઈ કાપડીયા વિરુદ્ધ તેમના ચેકોનો દુરુપયોગ કરવા બાબતે ફરીયાદ કરેલ છે તથા આંક-૬૭ વાળો દસ્તાવેજ પોલીસ કમિશનરશ્રી સુરતનાઓને આપેલ લેખિત ફરીયાદની રસીદ છે. આ કામે ફરીયાદી દવારા આરોપીની આંક-૫૩ ની ઉલટતપાસ કરવામાં આવેલ છે પરંતુ આ કામે રજુ થયેલ આંક-૬૬ ના દસ્તાવેજના લખાણ બાબતે કોઈ ઉલટ તપાસ ફરીયાદી તરફથી કરવામાં આવેલ નથી. આમ, આ કામના ફરીયાદીએ આંક-૬૬ નું લખાણ પડકારેલ નથી.

(૨૩). વઘુમાં, આ કામે આરોપી તરફથી રજુ થયેલ આંક-૧૩૦ વાળો દસ્તાવેજ

ધ્યાને લેતાં, કિષ્નાબેન ગોરદનભાઈ કાપડીયાએ ફરીયાદી વિરુદ્ધ ભેંસાણ પો.સ્ટે.માં આપેલ લેખિત ફરીયાદની ઝેરોક્ષ નકલ છે. જે દસ્તાવેજ પુરવાર કરવાની શરતે ટેન્ટેટીવ આંક આપવામાં આવેલ છે, પરંતુ આ દસ્તાવેજ ઝેરોક્ષ દસ્તાવેજ હોય તેમજ આ દસ્તાવેજને આરોપી તરફથી પુરવાર કરવામાં આવેલ નથી, જેથી ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ-૧૩૬ મુજબ આ દસ્તાવેજને ગ્રાહ્ય રાખી શકાય તેમ નથી.

(૨૪). આમ, ઉપરોક્ત સમગ્ર હકીકતો ધ્યાને લેતાં, આ કામના ફરીયાદીને આરોપી પાસેથી રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- લેણી પડે છે તેવી હકીકત પ્રસ્થાપિત કરવાની તમામ જવાબદારી આ કામના ફરિયાદીની રહે છે. જે હકીકત પુરવાર કરવામાં ફરિયાદ પક્ષ નિષ્ફળ ગયેલ છે. જ્યારે પ્રોબેબલ ડીફેન્સ ક્લીએટ કરવામાં આવે ત્યારે ઓનસ ફરીથી આ કામના ફરિયાદી ઉપર શીફ્ટ થાય છે પરંતુ ફરિયાદી ધ્વારા તેઓને આરોપી પાસેથી રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- લેણી પડે છે તેવો કોઈ આધાર પુરાવો રજુ કરેલ નથી. તે જ રીતે ફરીયાદીએ રૂપિયા પાંચ લાખ આરોપીને હાથઉછીના આપેલ હોવા બાબત કોઈ આધાર આ કામે રજુ કરેલ ન હોઈ ત્યારે આરોપી પાસેથી કેટલી રકમ લેણી પડે છે તે દર્શાવવાની તમામ જવાબદારી આ કામના ફરિયાદીની જ રહે છે. જો આ હકીકત પુરવાર કરવામા ફરીયાદી નિષ્ફળ જાય તો ફરીયાદીનુ આરોપી પાસેનું **legally enforceable debt** ન ગણાય. પરંતુ આ કામના ફરિયાદી તરફે આવા કોઈ દસ્તાવેજો કે તે અંગેના મૌખિક પુરાવા રજુ કરવામાં આવેલ નથી.

(૨૫). વળી, આ કામે નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના **કપડવંજ પીપલ્સ કો.ઓ. બેંક લી., વિ. જયંતિભાઈ તલાસાજી મારવાડી ૨૦૧૨ લોસ્યુટ (ગુજ) ૧૫૪૫** નો ચુકાદો આ અદાલતના ધ્યાન ઉપર આવેલ છે, જે ચુકાદાના પેરા નં.૯ માં પ્રસ્થાપિત કરેલ છે કે,

[9] As regards contention that the cheque in question was given towards discharge of legally recoverable debt, it is settled proposition that presumption under Section 139 of the Act is rebuttable presumption and when an accused has

to rebut the presumption the standard of proof is that of preponderance of probabilities. **In order to raise probable defence it is not necessary that the accused has to enter into witness box or lead evidence. The accused can rely on the material submitted by the complainant in order to raise probable defence. If the accused is able to raise probable defence which creates doubts about the existence of a legally recoverable debt or liability, the prosecution can fail.** It is also settled proposition that presumption raised in favour of a holder of a cheque does not extend to the extent that the cheque was issued for the discharge of any debt or liability. It is required to be proved by the complainant. If an accused is able to raise probable defence with regard to existence of a legally recoverable debt or liability, the burden shifts on the prosecution to prove that the cheque in question was given towards legally recoverable debt or liability.

(૨૫.૧) તે જ રીતે નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટે ઉપરોક્ત ચુકાદાના પેરા નં.૧૨ માં પ્રસ્થાપિત કરેલ છે કે,

[12] It is not in dispute that the prosecution did not produce any statement of account to indicate the amount of loan given to the accused and the amount due and payable by the accused on the date of issuance of cheque in question. It also emerges that the vehicle purchased from the loan amount was sold away and the amount received was credited in the account but **in absence of statement of account, it is difficult to ascertain the exact outstanding amount and hence it cannot be said that the cheque was given towards discharge of such debt or liability. Therefore, the accused was able to raise probable defence that there was no existence of legally recoverable debt on the day of issuance of the cheque. The**

prosecution failed to produce any evidence to show that the cheque amount was outstanding when the cheque in question was given to the complainant.

- (૨૫.૨). આમ, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિંઘ્યાત ધ્યાને લેતાં, જ્યારે આરોપી તરફે એવો બચાવ લેવામાં આવેલ છે કે, ફરીયાદીનું આરોપી પાસે કોઈ કાયદેસરનું લેણું બાકી નથી, ત્યારે ઉપર કરેલ સમગ્ર ચર્ચા ધ્યાને લેતાં, જ્યારે ફરીયાદી તેમનું કાયદેસરનું લેણું જ પુરવાર કરી શકેલ ન હોય, ત્યારે ઉપરોક્ત ચુકાદામાં નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ ધ્વારા પ્રસ્થાપિત કરેલ સિંઘ્યાત માનસહ વંચાણે લેતાં, ફરીયાદી એ આરોપીને જે રકમ હાથઉછીની આપેલ હોવાનું જણાવે છે તે રકમ ફરીયાદીએ આરોપીને આપેલ હોવાની હકીકત ફરીયાદીએ પુરવાર કરવી જ પડે અને આવી હકીકત પુરવાર કરવામાં જ્યારે ફરીયાદી નિષ્ફળ ગયેલ હોય, ત્યારે તેનો લાભ આ કામના આરોપીને જ આપવો જોઈએ તેમ અત્રેની અદાલતનું નમ્નપણે માનવું છે. તેમજ તેવો જ સિંઘ્યાત નામદાર મદ્રાસની વડી અદાલત ધ્વારા **રઘુબીરપ્રસાદ ગર્ગ વિ. પ્રહીર કુમાર પાંડે, ૨૦૦૭ લો સ્યુટ (મદ્રાસ) ૨૫૩** માં પણ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે. આમ, આ કામે ફરીયાદી ધ્વારા તેઓની ચેકમાં દર્શાવેલ રકમ જેટલી જ રકમ લેણી થાય છે, તેવી હકીકત દર્શાવવામાં નિષ્ફળ ગયેલા હોય, ત્યારે તેનો લાભ આ કામના આરોપીને જ આપવો રહ્યો, તેમ અત્રેની અદાલતનું નમ્નપણે માનવું છે.
- (૨૬). આમ, ઉપરોક્ત ચર્ચા કરેલ સમગ્ર હકીકતો તથા ફરીયાદ પક્ષે રજુ થયેલ સમગ્ર પુરાવો ધ્યાને લેતાં, આ કામના ફરીયાદીએ આરોપીને રૂ.૫,૦૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીની આપેલ હોવાની હકીકત પુરવાર કરવામાં ફરીયાદપક્ષ નિષ્ફળ ગયેલા હોય, આરોપી તેઓ ઉપરની ધારણાનું (સંભાવનાનું પ્રાબલ્ય) ખંડન કરવામાં સફળ રહેલા હોય, સબબ મુદ્દા નં.૧ નો જવાબ નકારમાં આપી મુદ્દા નં.૨ સબંધે નીચે મુજબ આખરી હુકમ ફરમાવવા માં આવે છે.

-:: હુકમ ::-

- (૧). આ કામના આરોપી નીતીનભાઈ ભગવાનભાઈ ગોઘાણી, ઉ.વ.૨૯, ધંધો : વેપાર, રહે.મુ.૯૯ રાજ હંસ રો હાઉસ, મોટા વરાછા, તા.જી.સુરતનાઓને ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ-૨૫૫(૧) મુજબ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુનામાં નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકવાનો હુકમ ફરમાવવામાં આવે છે.
- (૨). આરોપીએ અગાઉ આપેલ જામીનખત તથા જાતમુચરકા રદ કરવા હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૩). આરોપીએ ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ-૪૩૭(એ)મુજબ અપીલ સમય સુધીના રૂ.૧૫,૦૦૦/- ના જામીન તથા તેટલી જ રકમના જાતમુચરકા રજુ કરવા હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ આજ તા.૧૫ મી, માહે : મે, સને-૨૦૨૬ ના રોજ ખુલ્લી અદાલત માં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૧૫/૦૫/૨૦૨૬.
ભેસાણ.

(જીતેશ જયેશકુમાર મોદી)
જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ઈસ્ટ ક્લાસ,
ભેસાણ.
(જજ કોડ જીજે.૦૧૩૯૧)